

Література

1. Голобородько Я. Українська Fashion-література: тексти й цінності Ірен Роздобудько. *Українська мова та література*. 2011. №21 С. 20–24.
2. Голобородько Я. Художнє IQ Ірен Роздобудько. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2011. №6. С. 5–8.
3. Горболіс Л. «Ранковий прибиральник» Ірен Роздобудько – роман про повернення в Україну. *Слово і час*. 2011. №1. С. 52–58.
4. Роздобудько І. Я знаю, що ти знаєш, що я знаю. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/r/rozdobudko-iren/482-iren-rozdobudko-ya-znayu-shcho-ti-znaesh-shcho-ya-znayu>

Касаджи С.І.

здобувачка вищої освіти

Землянська А.В.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

**ПУСТЕЛЯ ЯК СВІЙ/ЧУЖИЙ ПРОСТІР
У ПОВІСТІ «АЛХІМІК» ПАУЛО КОЕЛЬО**

Анотація. У статті розглядається авторська концепція Шляху людини як пошуку Істини людського буття. Акцентовано на використанні образу пустелі як «чужого» для головного персонажа простору, який у процесі пізнання життя протагоністом перетворюється на «свій» простір і дарує йому винагороди й щастя.

Ключові слова: притча, філософська повість, свій/чужий простір, алхімія, істина буття.

Zemlianska A., Kasadzhy S. The Desert as It's Own / Alien Space in the Story «Alchemist» by Paulo Coelho. The article considers the author's concept of the Way of Human as a search for the Truth of human being. Emphasis is placed on the use of the image of the desert as an «alien» space to the main character, which in the process of learning the life by the protagonist becomes «his own» space and gives him rewards and happiness.

Keywords: parable, philosophical story, one's own / alien space, alchemy, true being.

Пауло Коельо є одним із найвідоміших та найвпливовіших письменників нашого часу. Його особистість відома в усіх куточках світу, а романи, перекладені чималою кількістю мов, стають бестселерами. Життєвий шлях письменника був складним: важке дитинство, мандри, боротьба за свободу, численні негаразди та в'язниця. І все це не лише не зламало П. Коельо, а дало змогу викласти свої думки, сповненні філософського та повчального змісту, в романі-притчі «Алхімік». Саме завдяки цьому творові автор здобув свою світову популярність.

«Алхімік» – роман, який нікого не може залишити байдужим. Він або викликає сильне емоційне захоплення, або дає привід для дискусії. Серед досліджень повісті в Україні можна виділити студію О. Поліщук «Воїн світла» чи «алхімічна людина»: метаморфози художнього мислення Пауло Коельо», у якій подано огляд світоглядно-ціннісних орієнтирів митця [4]. О. Бульвінська приділила увагу жанрові філософської притчі [1]. У контексті нашого дослідження інтерес становить також публікація В. Зотової та А. Черненко, у якій розглядаються проблемно-тематичні поля повістей П. Коельо «Алхімік» та В. Чемериса «Аравійська пустеля» [2]. Однак окремого вивчення образу пустелі як свого роду випробування особистості головного героя на сьогодні немає, хоча він у творі є одним із найбільш важливих в ідейному плані.

Мета нашої статті полягає в заглибленні у філософію буття індивіда, виражену в романі П. Коельо, крізь сприйняття головним персонажем твору свого/чужого простору та подолання власного Шляху.

Як зауважує О. Бульвінська, «Алхімік» – це роман-подорож, -ходіння, -паломництво, що розповідає про пошуки і віднайдення істини» [1, с. 9]. Він легко сприймається читачами, адже письменник торкається такого простого, але важливого для всіх питання – сенсу існування, і вчить відрізняти первинне від вторинного. Якщо провести паралель між головним героєм твору та автором, то роман можна вважати автобіографічним. П. Коельо протягом одинадцяти років пізнавав таємниці алхімії. Але лише після зустрічі з Магістром письменник досягає зміст цього повчання. Підтвердженням цього можуть бути перші сторінки твору, а саме передмова, яка розповідає про процес студіювання письменником і глибокого розуміння цієї науки. Алхіміки – *«це ті, які взагалі не говорять про Алхімію, але які знайшли Філософський Камінь»* [3]. Цим Каменем є істина життя. Просякнутий ідеєю відгадок Божих Знаків, автор утілює свої осяння в цій сфері та ретранслює крізь образ Сантьяго. Їх лінії перетинаються не лише оволодінням привабливої науки, а й життєвими

перипетіями, які розпочинаються з нав'язування батьками майбутньої професії та завершуються знаходженням свого скарбу.

«Алхімік» – твір про молодого іспанця Сантьяго, який із самого дитинства мріяв пізнати світ. Хлопець стає пастухом на землях Андалузії: *«він мав кожуха, книгу, яку міг виміняти на іншу, та отару овець. Але найголовніше, що кожного дня він здійснював найбільшу мрію свого життя – він мандрував»* [3]. У пошуку скарбів, які наснилися йому одного разу, прямуючи до пірамід, Сантьяго завжди намагався йти різними дорогами та не зупинятися в однакових місцях. Так, улаштувавшись у одній зі старих церков, вночі він удруге бачить сон, який вирішує витлумачити у старої циганки в Таріфі. Хлопець навіть не підозрює, що після цього його життя кардинально зміниться, адже *«крізь сон Бог посилає людині знаки, завдяки яким вона може пізнати Істину, осягнути свою єдину місію: навчитися Алхімії Життя, тобто жити в гармонії зі світом і зрозуміти підвладність долі, яка, своєю чергою, лежить на долонях Господа»* [3].

Циганка повідомила, що «це сон мовою світу» [3], і він повинен вирушити до Пірамід в Єгипті, де знайде скарб, завдяки якому розбагатіє. Незадоволений відповіддю, іспанець сів на лаву та почав читати книгу. В цей час до нього підсів незнайомець-Мелхіседек, який виявився королем Салему, і продемонстрував істинний шлях пастухові: *«Бо є одна велика істина на цій планеті: ким би ти не був і щоб не робив, коли ти палко чогось прагнеш, так це тому, що прагнення це зародилося в душі Всесвіту. Це – твоя місія на Землі»* [3]. Старий указав на пошуки скарбів, які знаходяться в Єгипті, біля Пірамід, та дав два камінці – Урім і Туммім. З них чорний камінь, який випадає у відповідь на запитання, означає «так», а білий – «ні». Мелхіседек пояснив Сантьяго, що коли той не розумітиме знаків, то його дарунок допоможе подорожньому. *«Завжди став їм точні питання, – наостанок інструктує він Сантьяго. – Однак, якщо можеш, вирішуй все сам»* [3].

Стежка, яку обере Сантьяго, буде сповнена різноманітних тортур, знахідок, відкриттів та істини буття. Іспанець пізнає справжнє Кохання, Всесвітню Мову, стане Алхіміком і досягне свого пункту призначення.

Мандри починаються з портового міста Танжер, в якому його обкрадає який молодик. Юнак одразу починає відчувати себе пригнічено: *«...він уже в іншій країні, чужинець у чужій землі, який навіть мови її не знає. Він вже не пастух, і в нього немає нічого, навіть грошей, щоб повернутися назад і почати все спочатку (виділення наше. – А.З., С.К.)»* [3]. Та, перемагаючи в собі відчай, хлопець усе ж таки прямує до своєї мети: пізнати нові світи та знайти скарб.

Згодом обставини складаються таким чином, що Сантьяго навіть замислюється над тим, щоб залишити справу свого життя, свою мрію нездійсненою та повернутися додому – купити багато овець і ліцензію на торгівлю товарами з Африки. Однак кожен повинен слідувати за Особистою Легендою, тому несподівано він натикається на Урім і Туммім, які стають вірним поштовхом до наступних дій: *«Я вмію пасти овець і ще не розучився це робити. А от нагода дійти до єгипетських Пірамід може більше не трапитись»* [3].

На складі товарів Сантьяго знайомиться з англійцем, який прямує в напрямку оази Аль-Фаюм. Ця зустріч є доленосною для пастуха. Незнайомець був обізнаним в галузі алхімії і прямував до Вчителя, який віднайшов Філософський Камінь та Еліксир Життя.

П. Коельо поступово занурює читачів та головного героя в пустелю. Простір, який для кожного пересічного європейця є некомфортним та абсолютно чужим. Яскрава барвистість дерев та квітів змінюється безкрайнім горизонтом та піском. Автор не випадково обирає саме такий, «чужий», простір. Весь шлях Сантьяго – підтвердження думки, що не варто боятися будувати своє життя наново і треба слідувати за своєю мрією всупереч випробуванням, які постали на шляху.

Простір, у який потрапив головний персонаж повісті, справді описаний у творі таким, що заворює і лякає одночасно: *«Місяцями пустеля була піщана, а місяцями – кам'яниста. Коли на дорозі лежав камінь, його обминали, але щоб обійти скелі, треба було робити великий гак. Якщо пісок ставав надто грузьким для верблюдячих копит, шукалося місця, де він був твердішим. Деколи земля була вкрита сіллю з висохлих озер. Тварини тоді пручалися, й погоничі зізали з них, щоб допомогти»* [3]. Юнак одразу зрозумів, що пустеля не буде доброзичливою та спокійною, але щоразу, коли виникали труднощі, він нагадував собі, заради чого проживає всі ці випробування. Сантьяго не мав твердого переконання, що його рішення буде мати позитивні наслідки, але щось рухало ним саме в цьому напрямку.

Коли погонич верблюдів повідомив про війну між племенами, вона породила безмовний страх, позаяк кожен усвідомлював, що тікати немає куди. Опозиція «свій/чужий простір» набуває таким чином нового звучання – «своя/чужа людина». Очікування на ворогів, чужинців робить юнака автоматично приналежним до цієї спільноти, «своїм» для всіх, хто йде з караваном. Незвідана територія частково починає поглинати, приваблювати Сантьяго, надаючи стану злагоди із довкіллям. Як зауважують В. Зотова та А. Черненко, «П. Коельо акцентує значущість і вагомість взаємовідношень людини і природи, підкреслює думку про те, що необхідно вчитись чути

світ, оточуюче середовище – за такої умови можна побачити знаки, що відкривають істинну мету» [2, с. 99].

Так вони потрапили до Аль-Фаюму. Це місце відновило душевну рівновагу юнака. Затишок, який панував у ту мить, наділив Сантьяго відповідним сприйняттям навколишнього середовища. Він одразу відчув спокій та полегшення: *«Йому було затишно серед пустельної тиші, й він волів просто дивитись на дерева (виділення наше. – А.З., С.К.)»* [3]. Юнак весь цей час розмірковував лише про скарби та знаки, які посилає йому доля: зустріч з королем Салему, пограбування, праця в магазині кришталю, знайомство з Англійцем. Та, одним із дороговказів було кохання, бо саме Фатіма підказує хлопцеві, де знайти Алхіміка, якого вони так завзято шукають.

Пустеля стає свого роду учителем для Сантьяго. Іспанець, сам не усвідомлюючи, стає в нагоді оазі. Так, під час споглядання за польотом яструбів, він несподівано бачить картину нападу одного з них на іншого. Юнак одразу розуміє, що це знак небезпеки – насувається військо. Перебуваючи вже на «своєї» території, серед уже близьких людей, він хоче її захистити, і тому розповідає про своє видіння спочатку погоничу, а потім вождям племені. Цим Сантьяго відбиває напад розбійників, досягає високої посади, грошей та отримує кохання.

Здавалося б, сенс життя знайдено, розгадано всі Божі Знаки і немає потреби в подальшому пересуванні. Та доля не дала юнакові схибити зі шляху та звела з Алхіміком. Маг одразу розуміє, що Сантьяго – це той, на кого він чекав. Повністю впевнений в потенціалі хлопця, Алхімік не вчить науці пастуха, а прискорює його шлях у досягненні Особистої Легенди: *«...не забувай, що твоє серце там, де скарб. Ти мусиш розшукати скарб, щоб усе, чого ти навчився дорогою, мало сенс»* [3]. Цей шлях був нелегким, однак результативним: *«юнак занурився у Світову Душу і збагнув, що Душа Світу – це частка Душі Бога, а Божя Душа – це його душа. І що він може творити чудеса»* [3].

Занурення в Душу Світу було досягнуто юнаком під час його спроби перетворитися на вітер. Завдання, яке постало перед Сантьяго, видавалося йому непосильним та недосяжним. Проте, для людини, яка крокує своєю Легендою, не має нічого нездійсненого.

Так, юнак почав своє перетворення із прохання до Пустелі про допомогу, оперуючи сильним коханням. У такий спосіб він перетворює противника, «чужий» простір, на союзника, «свого». Однак цей аргумент не дав бажаного результату, тому Сантьяго знову намагається попросити допомоги, тепер вже у Вітру: *«...коли тебе люблять, ти можеш досягти*

усього на світі. Коли тебе люблять, не треба навіть розуміти, що діється, бо все воно діється в тобі, й тоді людина може стати вітром. Якщо, звичайно, вітер допоможе» [3]. Але й ця спроба виявилася невдалою. Вітер теж нічого не знав про кохання, тому, дмухнувши і заповонивши все небо піском, порадив звернутися до Сонця. Воно було мудрим і знало все про Світову Душу, однак любов для нього була загадковою площиною. І Сонце відправило Сантьяго до Руки, яка написала все. Тим часом вітер починає розвіювати пісок ще сильніше, аби хлопця не засліпило. Звернувшись до Руки, юнак відкриває для себе досі незвідані аспекти життя. Зусилля, які були застосовані Сантьяго під час перетворення, були підвладні йому тільки після сприймання чужого простору як свого. *«Цього дня самум бушував, як ніколи. Цілі покоління арабів переповідали потім легенду про юнака, який, обернувшись вітром, мало не знищив військовий табір і кинув виклик наймогутнішому вождю пустелі»* [3], – так описує письменник процес перетворення.

Коли Алхімік та Сантьяго розійшлися, хлопець помандрував до Пірамід Єгипту. Діставшись кінцевої точки подорожі, *«юнак впав навколішки і заривав. Він дякував Богові за віру в свою Легенду, за зустрічі з королем, торговцем, англійцем та алхіміком. І перш за все – за зустріч із жінкою пустелі, яка сказала, що Любов ніколи не розлучить чоловіка з його Легендою»* [3]. Протягом усієї ночі він наполегливо копав та прислухався до свого серця. Раптовий напад арабів на хлопця був точним та вчасним знаком для нього. Після розповіді ватажка про сон, який направляв його до Іспанії, де в зруйнованій церкві, під платаном, заховано скарб, *«юнак невпевнено підвівся й ще раз оглянув Піраміди. Вони всміхнулися йому, й він посміхнувся у відповідь. Його серце вибухало від щастя. Бо він знайшов свій скарб»* [3].

Упродовж мандрів душа Сантьяго блукає незаними шляхами, перебуває в постійних катуваннях та в дисгармонії, ніби розірвана між звичним і спокійним минулим та невизначеним і таємничим майбутнім. Вона шукає рівноваги та спокою. Хлопець потрапляє до незнайомого простору – пустелі. Він, пастух в Андалузії, який знає всі її поля та пасовища, опиняється на незнайомій території, яка протягом подорожі стає «своєю». Саме це перебування душі й тіла одночасно в різних просторах – дозволяє йому пізнати квінтесенцію алхімії: усвідомити Всесвітню Мову, Душу Світу та здійснити Особисту Легенду, бо *«коли чогось прагнеш, цілий Всесвіт змовляється, щоб допомогти мрії здійснитись»* [3].

Шлях, який пройшов головний герой повісті, та процес перетворення «чужого», незнайомого йому, простору на «свій», схематично візуалізовано в постері:

Отже, у повісті П. Коельо «Алхімік» розкривається важлива філософська проблема — істини людського існування. Шлях свого персонажа до Істини письменник висвітлює через категорії простору, шляху і душі. Упродовж тривалої дороги до пізнання Світової Душі та Мови юнак не лише проходить різні локації, стикається з різними людьми, а й зазнає душевної трансформації та свідомого сприйняття «чужого» простору як «свого», що призводить до гармонізації його буття.

Література

1. Бульвінська О.І. «Ти бачиш, хід віків — то наче притча...». Жанр філософської притчі в творчості Річарда Баха і Пауло Коельо. *Зарубіжна література*. 2004. №2. С. 7–11.
2. Зотова В.Г., Черненко А.В. Художня інтерпретація духовно-моральних пошуків людини у романі П. Коельо «Алхімік» і повісті В. Чемериса «Аравійська пустеля». *Українська література в загальноєвропейському контексті*: зб. наук. праць. 2018. Вип. 1. С. 97–101.
3. Коельо П. Алхімік. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8013> (дата звернення: 06.03.2021).
4. Поліщук О.П. «Воїн світла» чи «Алхімічна людина»: метаморфози художнього мислення Пауло Коельо. *Гілея: науковий вісник* / гол. ред. В.М. Вашкевич. 2011. №45. С. 372–378.